

**Fredrik Pacius und Richard Faltin –
zwei Universitätsmusikdirektoren in Helsinki**

—
Seija Lappalainen

Fredrik (Friedrich) Pacius wurde am 19. März 1809 in Hamburg geboren. 2009 wird in Finnland mit Festbüchern und Ausstellungen das 200. Jubiläum unseres (und Estlands) Nationalhymnenkomponisten („Vårt land“, „Unser Land“) gefeiert. Aus diesem Anlass versuchen wir neue Informationen, Briefe usw. zu finden.

Pacius war zunächst ein konzertierender Geiger in Deutschland und Schweden (dort in der Hofkapelle). Er war Schüler von Louis Spohr und Moritz Hauptmann. 1834 wurde Pacius als Universitätsmusikdirektor nach Helsinki berufen. Er gestaltete das Musikleben in Helsinki völlig neu und sehr sachkundig, organisierte Symphonie- und Oratorienkonzerte, Singvereinigungen sowie Studentenchöre und komponierte z. B. die Oper *Kung Karls Jakt (Die Jagd König Carls von Schweden)*, ein Violinkonzert (unter dem Einfluss von Spohr und Mendelssohn) und viele Festkompositionen für patriotische und kaiserliche Familienfeste. Seine nächsten Freunde waren die Nationalpoeten Johan Ludwig Runeberg und Zachris Topelius. War Pacius' Musik finnisch oder deutsch? Wie schwer war es, sich als ein junger Immigrant in Finnland anzupassen? Wie gestalteten sich die Kontakte mit den deutschen musikalischen Kreisen und den russischen Musikern in Helsinki?

Nach Pacius, der am 8. Januar 1891 starb, wurde Richard Faltin Universitätsmusikdirektor. Er wurde am 5. Januar 1835 in Danzig geboren und studierte in Dessau und Leipzig. Faltin lebte von 1856 an in Vyborg als Musiklehrer, konzertierender Musiker und Dirigent. Er hatte sehr viele Kontakte nach St. Petersburg. Nachdem Faltin 1869 nach Helsinki gezogen war und u. a. an der Universität zu arbeiten begonnen hatte, organisierte er viele Konzerte mit russischen Musikern. Er war auch Komponist (von Kirchenmusik, Promotionskantaten, Liedern) und Organist. Faltin starb am 1. Juni 1918.

Ohne diese zwei deutschen Fachmänner wäre das Musikleben in Helsinki im 19. Jahrhundert arm gewesen.

„Piae cantiones“ traditsioon Soomes 1616–1900

—
*Fabian Dahlström
(tõlkinud Anu Sõõro)*

Laulukogumiku „Piae cantiones“ esimese trüki koostas aastal 1582 üliõpilane Theodoricus Petri (Rutha) ja see trükiti Greifswaldis (**pilt 1**). Kogumik oli mõeldud kasutamiseks Rootsi koolides, sealhulgas ka praeguse Soome ala koolides. Theodoricus oligi pärit Soomest Uusimaalt (Nyland), ta käis Viiburi gümnaasiumis ja oli seejärel immatrikuleeritud Rostocki ülikooli.

Kogumik „Piae cantiones“ koosneb 74 ladina-keelsest laulust, neist 12 on mitmehäälsed – kahele kuni neljale häälele. Umbes pooli neist lauludest tuntakse reformatsiooniaelsetes versioonides ja nende sisu tuli muidugi kohandada uutele nõudmistele. Ka mõningate ilmalike laulude tekste „parandati“ – selle toimetustöö autorina nimetatakse 1782. aasta väljaande eessõnas „Turu piiskopkonna välja-paistvat meest“, kelleks oli ilmselt Jacob Finno. Tõenäoliselt peegeldab „Piae cantiones“ ladinakoolide traditsiooni, eelkõige nii, nagu see oli välja kujunenud Turus (Åbos) ja Viiburis. Umbes poolte laulude puhul võib leida paralleele Mandri-Euroopa repertuaarist ja sealjuures võis rolli mängida Rostocki traditsioon, sest just Rostockis kirjutas Theodoricus kogumikule eessõna. 1582. aastal trükitud versiooni mõned tekstid sisaldavad akrostihhoneid, nõnda et värsiridade algustähed annavad kokku nime või muud tähenduslikku – võib-olla mõne vihje kohalikele oludele. Oletatakse, et akrostihhon ajaloolises laulus „Ramus virens olivarum“ – Ragualdus – seostub ühega Turu kahest keskaegsest piiskopist. Mõningate meloodiate (nagu „In vernali tempore“) jälgi ajades võib jõuda Taani ja oletatavasti õppis väljaandja Theodoricus neid tundma oma taani vanaisa kaudu. Neli laulu on leitud käsikirjadest praeguse Rootsi ja kaks praeguse Soome aladelt. Theodoricuse viisikogule pole küll veel lõplikku hinnangut antud, kuid rootsi hümnoloog Folke Bohlin käsitab seda kogumikku tõendina Läänemere-äärse elanikkonna kultuurilisest kokkukuuluvusest. „Piae cantiones“ teine trükk järgnes aastal 1625 ja selles olid ka noodid. Siit leiame Rostocki Maarja kiriku kantori Daniel Friderici mõned sellele ajale iseloomulikud mitmehäälsed seaded, Rostockis raamat ka trükiti.

Tänapäeva Soomes võib „Piae cantiones“ meloodiaid kuulda kahes kontekstis: esiteks kasutatakse viise, mis on võetud ka soome koraaliraamatusse; teiseks kasutatakse

mõningaid meloodiaid kunstmuusikas, kusjuures 1582. ja 1625. aasta väljaannete laule kantakse ette nii hääle kui ka pillidega. Traditsioon esitada „Piae cantiones“ laule kontsertmuusikana sai alguse 1911. aastal, kui soome koorijuht Heikki Klemetti seadis mõned laulud kogumikust oma ajale iseloomulikul moel segakoorile. Klemetti seaded on veel praegugi Soomes käibel. Tänu tema tegevusele on laiem publik tihti arvamusel, nagu oleks „Piae cantiones“ midagi ürgsoome-likku. Üldiselt küll teatakse, et paljusid neist viisidest on leitud ka Saksamaal, Böömimaal ja Taanis, kuid liiga tihti tehakse lõppjärelus, et ülejäänud viisid on pärit Soomest. Tuleb rõhutada, et umbes poolte viiside päritolu on teadmata.

Enne 1911. aastat lauldi kogumiku laule Soomes ainult mõnedes ladinakoolides ja võib öelda, et „Piae cantiones“ oli vanemal aegadel laiemale publikule täiesti tundmata. Nii võib pealkirja „Piae cantiones“ leida näiteks Soome päevalehtedes 1771–1890 ainult kaks korda. 1853. aastal Henrik Reinholmi kirjutatud esimeses ülevaatlikus soome muusikaloos pole seda kogumikku üldse mainitud. Nagu juba öeldud, kuulus „Piae cantiones“ üksikute koolide traditsiooni juurde.

1582. aasta väljaande tiitellehel loetakse üles koolid „in Inclyto Regno Sueciae“ ja üks neist oli „Schola Aboënsis“ praeguses Soomes. See kool asutati tõenäoliselt aastal 1276 ja on olemas veel praegugi, küll täiesti kaasaegse gümnaasiumina (Katedralskolan i Åbo). 16. sajandil oli seal mõned aastad rektoriks preester Jacob Finno, kes oli ka välismaal õppinud. Üks õpilasi Finno ajal oli Turu (Åbo) linnakodaniku poeg Hemming Henriksson Hollo, kes samuti õppis hiljem välismaal. Alates 1586 tegutses Hemming Turu lähedal Masku koguduse pastorina ja teda nimetatakse sageli „Hemming Maskulainen“ ehk Masku Hemming. Hemming on praegugi tuntud kui tähtis soome keele edendaja. 1605. aastal avaldas ta soome lauluraamatu „Yxi Wähä Suomenkielinen Wirsikirja“, ja aastal 1616 „Wanhain Suomen maan Piispain ja Kircon Esimiesten Latinan kielised laulut“, umbkaudu tõlkides – vanade soome piiskoppide ja prelaatide ladina laulud (**pilt 2**). Raamat on Stockholmis trükitud ja see on tegelikult 1582. aasta „Piae cantiones“ tõlge soome keelde. Laulude valik pole aga päris sama. Kui 1582. aasta väljaanne sisaldab 74 ladina-keelset laulu, siis Hemmingi väljaandes on 75 soomekeelset laulu. 69 laulu leidub mõlemas väljaandes, kuid esimene laul on Hemmingil laulu „Ave pulcerrima regina“ soomekeelne tõlge, mis puudub „Piae cantiones“ 1582. aasta väljaandes. See leidub 15. sajandi lõpust pärinevas „Rostocker Liederbuchis“. Ka laulude liigitus on Hemmingil teine kui Theodoricusel. Soome kirikumuusika professor Erkki Tuppurainen tegi